Osnove osvetlitve

O čem govori to poglavje?

Dobra osvetlitev je pomemben element vsakega filma. Tisti ki obvladajo dobro uporabo osvetlitve, lahko izdelajo resnično vrhunske filme ali kakšne druge videe. V tem poglavju se boš lahko seznanil s tem, kako pravilno osvetliti osebo ali objekt, ne glede na to, ali se nahaja v studiu, kakšnem drugem prostoru, na odru ali na ulici. Način osvetljevanja je odvisen od vrste videa, ki ga izdeluješ. V primeru dokumentarnih posnetkov je predvsem pomembno, da so glavne osebe dobro osvetljene in vidne. V bolj umetniških zvrsteh, kot je na primer igrani film, glasbeni videospot ali celo stoptrik animacija, pa s svetlobo lahko dosežeš tudi določene učinke. Zato je dobra osvetlitev pravzaprav umetniška dejavnost in moramo o njej razmišljati že v procesu priprave scenarija in / ali izdelave storyboarda.

VISION *v akciji – kratek opomnik za delo na terenu*

1. Seznani se s svetlobnimi okoliščinami, ki bodo na snemalni lokaciji:
• kakšni so obstoječi viri svetlobe (dnevna svetloba, umetna luč) in kako se bo luč spreminjala čez dan,
• koliko je na voljo prostora za postavitev reflektorjev, koliko je na voljo vtičnic … (vnaprejšnji ogled snemalne lokacije je lahko zelo koristen),
• poznanimaj se, ali imaš možnost, da na lokaciji med snemanjem, če je potrebno, kontaktiraš odgovorne ljudi, npr. hišnika, ki lahko uravna osvetlitev ali ti omogoči dostop do dodatnih vtičnic,
• pozanimaj se, kako izgleda ozadje, ali ga je potrebno izdelati ali spremeniti, npr. na steno lahko obesiš velik kos blaga ali z njim pregradiš prostor, če je prevelik.
2. Razmisli, katero vrsto osvetlitve želiš imeti:
• načrtuj osvetlitev glede na tip filma, ki ga delaš,
• če snemaš film ali kakšen drug format, za katerega je na voljo že pripravljen scenarij ali storyboard, preveri, ali le-ta vsebuje kakršne koli informacije o osvetlitvi.
3. Ko greš na snemanje, preveri, če si s seboj vzel vso potrebno opremo za osvetljevanje:
• luči in/ali reflektorje (skupaj z belim kartonom, kosi stiroporja in alufolijo pričvrščeno na stiropor),
• podaljšek za elektriko,
• različne barvne in bele filtre (ali beli peki papir) in ščipalke ali kakšne druge sponke za pričvrstitev filtrov na luči ali reflektorje (Pozor! Reflektorji so zelo vroči, zato je potrebno uporabljati le dodatke iz ognjevarnega in netopljivega materiala).

Kakšno opremo potrebuješ?

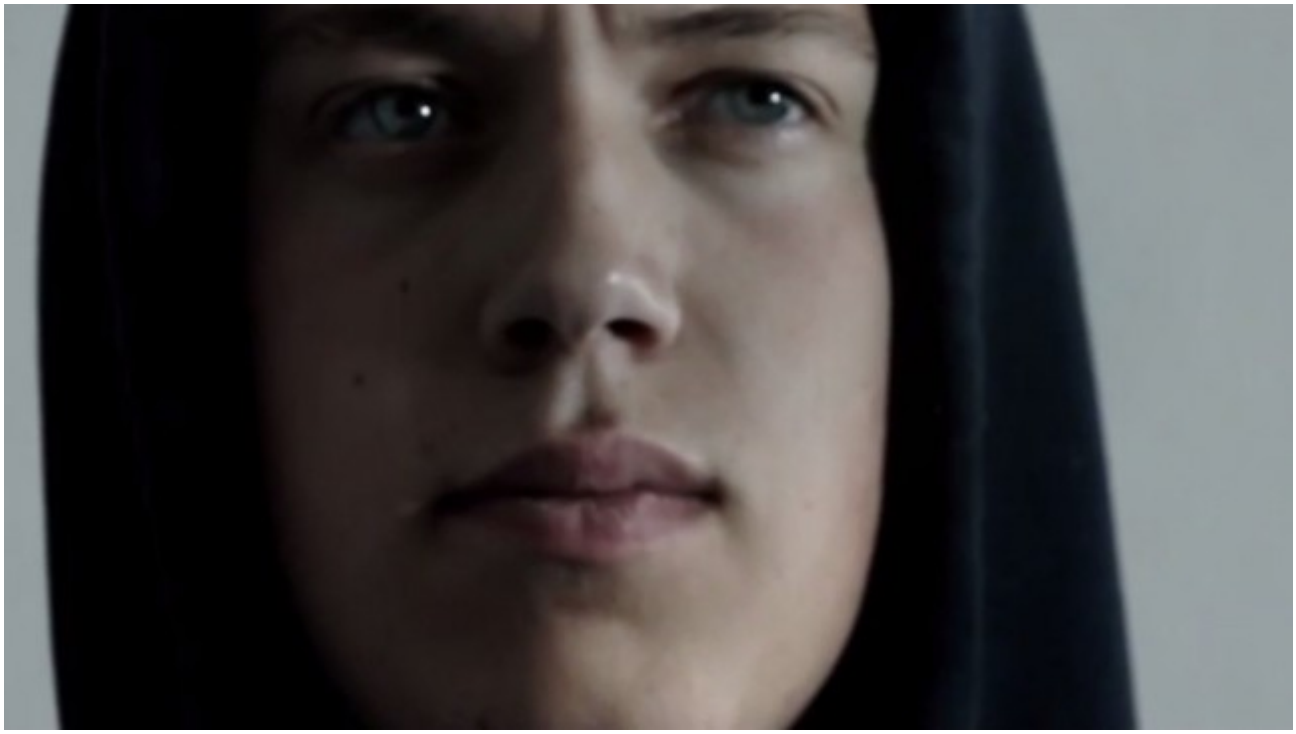
Oprema, ki jo potrebuješ za osvetljevanje, je odvisna od tega, kakšno svetlobo želiš imeti. Obstoječa svetloba je dnevna svetloba oz. svetloba, ki pada v prostor skozi okna. V takem primeru lahko uporabiš še bel karton, stiropor ali alufolijo, da obstoječo svetlobo še dodatno usmeriš v osebo ali objekt, ki ga snemaš. Pri uporabi umetne svetlobe pa si lahko pomagaš s kakršno koli svetilko, ki jo imaš na voljo, ali pa si priskrbiš profesionalne luči (reflektorje). V veliko pomoč je tudi podaljšek za elektriko, saj boš tako imel na voljo več manevrskega prostora. Na luči lahko pritrdiš tudi različne filtre ali uporabiš, npr. peki papir, da svetlobo razpršiš. Pritrdiš ga lahko z različnimi ščipalkami ali sponkami, vendar bodi pozoren, saj lahko luči postanejo zelo vroče. Enako velja za profesionalne luči – reflektorje, ti postanejo še posebej zelo vroči, zato pa toliko bolj osvetlijo prostor, kar je zelo pripravno, če nimaš veliko drugih luči. Za ozadje lahko uporabiš velik kos blaga, ki ga pritrdiš na steno ali posebno stojalo. Če želiš izdelati modro ali zeleno ozadje (blue ali green screen), na katerega boš v montaži dodal kakšno drugo ozadje (več o tem si preberi v poglavju *TV-novica in reportaža*), potrebuješ blago točno določene barve. Le- tega lahko najdeš v profesionalnih trgovinah za studijsko tehniko, pa tudi v kakšni čisto navadni trgovini z blagom.

Podrobnejša razlaga

Ponavadi posvečamo dobri osvetlitvi in tudi vlogi, ki jo igra osvetlitev v določenem filmu, premalo pozornosti. Zato je zate, kot za video- ali filmskega ustvarjalca, pomembno, da se spoznaš z izdelavo osnovne osvetlitve za različne filme in tudi kako lahko določene učinke ustvariš.

Uporaba obstoječe svetlobe

Podnevi, kadar snemaš zunaj ali v prostorih z velikimi okni, lahko ustvariš dobre posnetke brez dodatne osvetlitve. Bodi pozoren na to, v kateri smeri se nahaja sonce oz. skozi katero okno prihaja največ svetlobe. Kadar svetloba pada s strani na obraz osebe ali na objekt snemanja, je pol obraza ali objekta bolj osvetljeno, pol pa manj in oseba ali objekt deluje bolj realistično, tridimenzionalno.

Fotografija iz filma KOMA: Svetloba, ki prihaja skozi okno na desni strani, povzroči, da deluje obraz bolj tridimenzionalno.

Kadar se vir svetlobe nahaja nasproti kamere, to imenujemo kontraluč. V tem primeru oseba ali objekt, ki ga snemamo (in stoji pred kamero), postane pretemen in na posnetku ni več dobro viden. Vendar pa lahko ta pojav uporabiš sebi v prid, saj na ta način lahko posnameš osebo ali objekt kot silhueto.

> *Če se nahaja kamera in snemalna ekipa med virom svetlobe (sonce, okno, reflektor) in osebo ali objektom snemanja, moraš paziti, da le-ti ne mečejo senc v tvoj posnetek; senca kamere ali snemalne ekipe ne sme biti vidna ne na objektu snemanja ne na tleh.*

> *Zlata ura imenujemo čas, ko sonce vzhaja ali zahaja. Takrat nastane posebna svetloba, ki je zelo nežna in mehka, brez senc, kar ustvari posebno vzdušje. Filmski ustvarjalci jo pogosto uporabljajo, da posnamejo čudovite kadre pokrajin ali romantične prizore.*

V drugih delih dneva, še posebej okrog kosila, pa so lahko osvetljeni deli slike preosvetljeni, saj je zunanja svetloba zelo močna, deli slike, ki so v senci, pa postanejo pretemni.

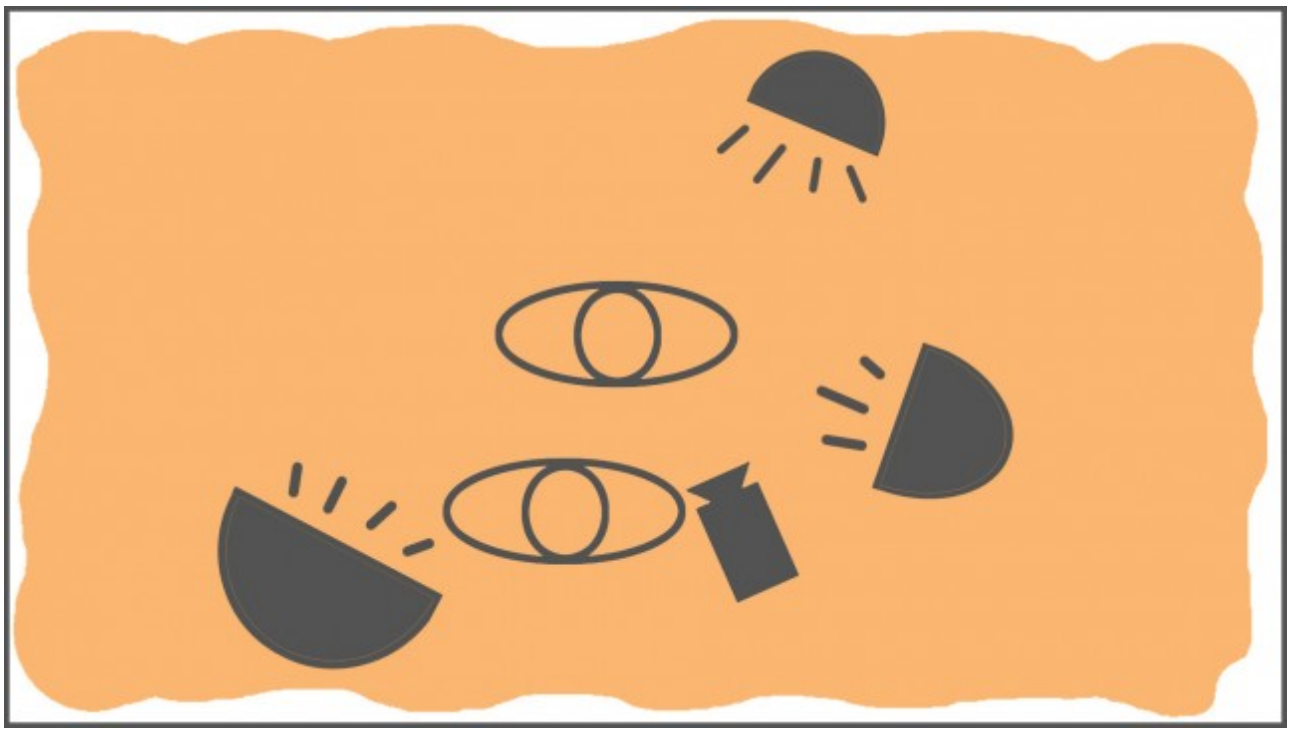
> *S kamero nikoli ne snemaj neposredno v sonce, saj lahko poškoduješ tako kamero kot svoje oči.*

Podrobnejša razlaga

Osvetlitev intervjuja ali studijskega pogovora

Dobro osvetlitev intervjuja ali studijskega pogovora lahko ustvarimo s tritočkovno oz. štiritočkovno osvetlitvijo. Na ta način lahko z osvetlitvijo ločimo osebo od ozadja, kar je pomembno tudi pri uporabi zelenega ali modrega ozadja (green ali blue screen, več v TV-novica in reportaža). S tri- ali štiritočkovno osvetlitvijo lahko ustvariš razpoloženje tako, da prilagajaš svetlobo vsake luči posebej.

Tloris postavitve tritočkovne osvetlitve

Postavitev tri – ali štiritočkovne osvetlitve za intervju oz. vodeni pogovor

1. Najprej postavi osebo – intervjuvanca – v prostor, lahko sedi ali stoji.

2. Nato določi, kje bo postavljena kamera:

- V klasični postavitvi intervjuja najprej določi, kako bo intervjuvanec viden na sliki, ali bo na desni ali levi strani slike, levo ali desno od kamere. Izbira je odvisna od več dejavnikov: od scenarija (npr. če boste imeli izjave za in izjave proti ter boste intervjuvali več oseb, naj bodo vse osebe, ki odgovarjajo za, postavljene na eno stran, vse osebe, ki odgovarjajo proti, pa na drugo stran slike), odvisno je tudi od ozadja (kaj se nahaja v ozadju) in od intervjuvančeve ‘dobre’ strani (ki jo želi imeti na sliki). Takšna postavitev osvetlitve je primerna, kadar novinarja na sliki ne vidimo ali ga vidimo le malo.
- Pri vodenem pogovoru oseba, ki pogovor vodi, gleda neposredno v kamero, postavljena je v sredino slike ali desno oz. levo v zlati rez.

3. Nato prični s postavitvijo osvetlitve. Najprej nastavi glavno luč, ki osvetljuje intervjuvanca, ta luč naj bo postavljena rahlo pod kotom glede na intervjuvanca in rahlo z višine (podobno kot sije sonce). Glavna luč naj bo postavljena zraven novinarja. Ko je luč postavljena, lahko njeno jakost omiliš tudi z uporabo profesionalnega difuzorja oz. z na vročino odpornega belega papirja (lahko uporabiš bel peki papir) ali kakšnega drugega filtra, ki razprši svetlobo.

4. Glavna luč bo ustvarila močno senco, ki bo padala v ozadje. To senco nato omiliš z uporabo luči, ki jo postaviš na drugo stran kamere in je postavljena nekje pod kot 70° glede na glavno luč. Postavljena naj bo v višino oči intervjuvanca in naj ima jakost približno 50 odstotkov glede na glavno luč. Obraz intervjuvanca ali voditelja pogovora je sedaj pravilno osvetljen.

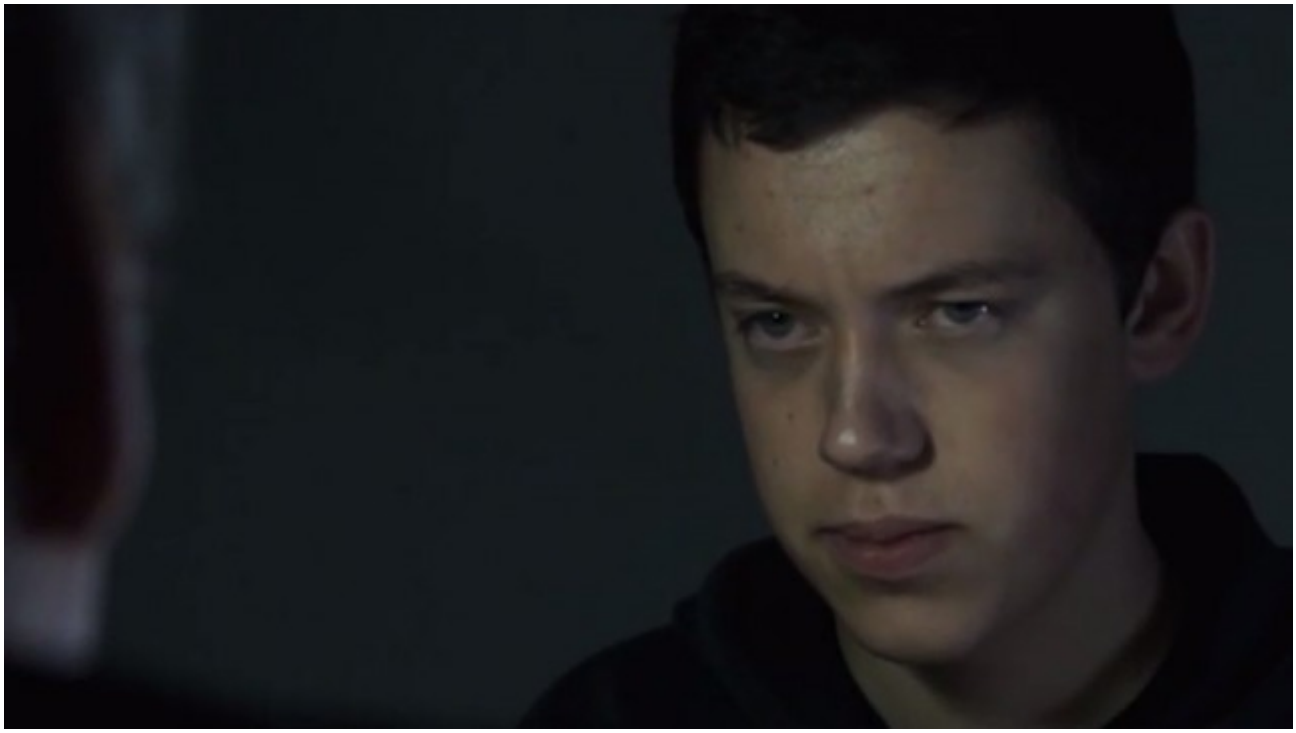
5. Sedaj sledi postavitev luči, ki osvetljuje ozadje in je nameščena približno nasproti glavne luči. S to lučjo

osvetliš intervjuvanca od zadaj, in sicer v višini glave, in s tem ustvariš rahel sij okrog njega. S tem dosežeš, da izgleda ločen od ozadja, in povečaš občutek prostorske globine.

6. Kot četrto luč lahko postaviš luč, ki dosvetljuje ozadje. S tem dobiš uravnoteženo osvetlitev celotne postavitve, kadar je to potrebno (npr. če snemaš v studiu, je nenavadno, da je le intervjuvanec dobro osvetljen, ozadje pa je temno). Ravno tako je potrebno ozadje dobro osvetliti pri uporabi zelenega ali modrega ozadja (green ali blue screena), na katerega potem v montaži dodaš drugo ozadje.

Osvetlitev v umetniških formatih (igrani film, glasbeni videospot, stoptrik animacija)

V bolj umetniških formatih, kot je npr. igrani film, poskušamo najpogosteje ustvariti čim bolj naravno osvetlitev, tako da gledalci le stežka opazijo, da je bil prizor sploh dosvetljen z dodatnimi lučmi. Zato se moramo izogibati podvojenim sencam, ki se ponavadi pojavijo pri uporabi tri- ali štiritočkovne osvetlitve. Da dosežemo določen učinek ali razpoloženje, moramo luč dobro načrtovati. Če prizor osvetlimo le malo, bomo na primer dobili dramatično ali mračno razpoloženje. Ta vrsta osvetlitve se imenuje temna osvetlitev (ang. *low key*), ki je tipična za filmski žanr imenovan ‘film noir’ oz. novejši žanr ‘neo noir’.

Fotografija iz filma KOMA: Temna osvetlitev ustvari mračno razpoloženje.

V tako imenovani svetli osvetlitvi (ang. *high key*) je slika močno osvetljena, kar ustvari prijetno in lahkotno vzdušje. Obraz glavnega igralca/igralke v igranem filmu je del slike, ki najbolj pritegne gledalčevo pozornost. Obraz zato dosvetlimo še posebej glede na ostalo osvetlitev prizora. Osvetlitev obraza je lahko svetlejša ali temnejša ali pa je osvetljen le del obraza.

Fotografija iz filma KOMA: Temni obraz ustvari strašljivo vzdušje

Fotografija iz filma KOMA: Svetlo osvetljeni obrazi ustvarijo radostno vzdušje

(the picture is blurry sharpen it if possible) Kot pri uporabi naravne luči lahko obraz, da izgleda bolj realistično oz. tridimenzionalno, dodatno osvetlimo samo z ene strani. Za to uporabimo dodatno luči. Za dosego določenega vzdušja pa lahko uporabimo tudi luč določene barve (na luč npr. dodamo filter določene barve ali njeno barvo spremenimo v montaži).

Fotografija iz filma KOMA: Obraz je bil rahlo rdeče obarvan (v montaži), da je bilo ustvarjeno bolj dramatično vzdušje

Umetniški učinek pa lahko dosežemo tudi s silhuetami igralcev ali rekvizitov, ki jih ustvarimo s ‘kontra’ lučjo.

Vaje

Uporaba obstoječe svetlobe

1. Odpravi se na različne lokacije (zunanje in notranje) in naredi različne fotografije oz. posnetke z uporabo obstoječe svetlobe, uporabi igralca / igralko ali kak rekvizit.
2. Ovrednoti fotografije oz. posnetke: opazuj količino svetlobe, osvetljenost osebe oz. rekvizita in kakšno vzdušje dobiš glede na različno osvetlitev.

Osvetlitev intervjuja ali vodenega pogovora z umetno lučjo

1. Poišči prostor, ki je primeren za snemanje intervjuja ali vodenega pogovora, in ga osvetli z uporabo tri- ali štiritočkovne osvetlitve. Poskušaj narediti osvetlitev tako, da se izogneš nastanku senc na tleh in na ozadju, kolikor se le da. Osvetli osebo tako, da izgleda kar najbolj tridimenzionalno. Če nimaš na voljo prostorskih možnosti, lahko izdelaš pomanjšan studio in simuliraš osvetlitev z manjšimi svetilkami in lutkami / igračami.
2. Naredi fotografije oz. posnetke in jih ovrednoti: opazuj količino svetlobe, osvetljenost osebe oz. igrač in kako je s sencami.

Osvetlitev v umetniških formatih (igrani film, glasbeni videospot, stoptrik animacija)

1. Ustvari različne osvetlitve na dejanskih snemalnih lokacijah ali pa v pomanjšanem studiu, ki si ga izdelaš, in preizkusi njihov učinek. Pomanjšan studio lahko uporabiš tudi za izdelavo stoptrik animacije.
2. Naredi fotografije oz. posnetke in jih ovrednoti: opazuj količino svetlobe, kako je s temnimi in svetlimi deli slike in kakšno vzdušje dobiš glede na različno osvetlitev.

Pogoste napake

1. Nisi upošteval, da lahko na snemalni lokaciji nastanejo težave s količino svetlobe, zato nisi s sabo vzel dodatne opreme za osvetlitev.
2. Enostavno sprejmeš, da je svetloba slaba in da je dovolj že, če je slika razumljiva.
3. Pri izdelavi snemalnega načrta nisi načrtoval, kako je z osvetlitvijo, kakšno želiš imeti, kaj je za to potrebno.
4. Osebe ali objekte osvetliš preveč ali premalo.
5. Zaupaš samodejni izbiri svetlobe na kameri, ki ni vedno najboljša, zato so lahko posnetki včasih presvetljeni ali pretemni.
6. Nisi upošteval odsevov npr. na steklu (na posnetku lahko v odsevu vidiš snemalca, mikrofon …).
7. Osvetljeno osebo moti močna luč, vendar nič ne pove, zato je njen obraz videti napet in nenaraven.
8. Osvetljena oseba se zaradi toplote, ki jo oddajajo luči, začne potiti in njen obraz se prične svetiti.
9. Na posnetku so vidne močne sence osebe ali objekta, morda celo snemalne ekipe.
10. Pri uporabi več kamer le-teh ne uskladiš med sabo (zaslonka, WB …), zato je slika med njimi zelo različna.

Sorodne teme in zunanji viri

Poglavja: Kompozicija slike in barve / TV-novica in reportaža / Snemanje nastopa ali športnega dogodka

Kratki film KOMA (Konrad Vinkler; narejen v sodelovanju z učenci nemške srednje šole Burg-gymnasium Wettin) – DE

Metodologija

Na začetku je koristno narediti nekaj vaj iz osvetlitve, brez namena, da se te fotografije ali posnetke kje uporabi. Vendar je takšno delo precej suhoparno in je, če delaš s skupino mladostnikov, lahko preveč dolgočasno. Najbolje je čim prej pričeti z ustvarjanjem lastnega filma, v katerem se lahko uporabi tudi znanje o osvetlitvi.

Terminologija

studio, reflektor, vir svetlobe, filtri, difuzor, kontra luč, zlata ura, zeleno ali modro ozadje (green / blue screen),

tri- in štiritočkovna osvetlitev, glavna luč, dosvetljevanje, film noir, neo Noir